

Εργαστήριο

Από τη θεωρία της αφήγησης στη διδακτική πράξη

Μαρία Παπαλεοντίου
Φιλολόγος - Λειτουργός Π.Ι.
papaleontiou.m@cyearn.pi.ac.cy

Νοέμβριος 2014

Ερωτήματα-ερεθίσματα για προβληματισμό και συζήτηση

(α)

- ❧ Σε τι μας χρησιμεύει στη διδασκαλία μας η αφηγηματολογική προσέγγιση;
- ❧ Ποιος είναι ο ρόλος της στη γνώση περιεχομένου και στην ενίσχυση δεξιοτήτων λογοτεχνικής ανάγνωσης;
- ❧ Πώς η γνώση περί αφηγηματολογίας μπορεί να μετασχηματιστεί σε δεξιότητες ανάλυσης και ερμηνείας των κειμένων;

Ερωτήματα-ερεθίσματα για προβληματισμό και συζήτηση

(β)

- ❧ Τι θα πρέπει να προσέξουμε κατά τη διδακτική – μαθησιακή διαδικασία, ούτως ώστε να μην καταλήξουμε σε άγωνα και φορμαλιστικά «μονοπάτια»;
- ❧ Ποια στοιχεία της θεωρίας της αφήγησης μπορούμε να αξιοποιήσουμε κατά την επεξεργασία πεζών κειμένων;
- ❧ Πώς μπορούμε να διατυπώσουμε τα ερωτήματα διερεύνησης (και κατ' επέκταση αξιολόγησης), με τρόπο κατανοητό για τους μαθητές;

Ζητήματα αφηγηματικών τεχνικών στην πεζογραφία

Εργαστήριο

Κείμενα (Γ' Λυκείου)

- *Σοροκάδα*, Ν. Κάσδαγλης
- *Αριάγνη*, Στρ. Τσίρκας
- *†13 -12-43*, Γ. Ιωάννου
- *Το ψαράκι της γυάλας*, Μ. Χάκκας
- *Ο Πορτοκαλόκηπος*, Γ. Φ. Πιερίδης

Η θεωρία της αφήγησης στην τάξη

Διερεύνηση βασικών στοιχείων της αφηγηματολογικής προσέγγισης, σε σχέση με:

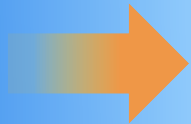
- τον αφηγητή και την οπτική γωνία στην αφήγηση.
- τους αφηγηματικούς τρόπους και τη λειτουργία τους.
- τον χρόνο στην αφήγηση.

Εργασία σε ομάδες

(α)

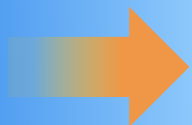
Ανιχνεύουμε τα προαναφερθέντα στοιχεία στα πέντε πεζά κείμενα από την ύλη της Γ' Λυκείου, τεκμηριώνοντας παράλληλα με αναφορές στα κείμενα.

Προσπαθούμε να διατυπώσουμε τα σχετικά ερωτήματα, όπως θα τα δίνουμε στους μαθητές μας, στο πλαίσιο μιας ομαδοσυνεργατικής - διερευνητικής διαδικασίας.

Εργασία σε ομάδες

(β)

Προβληματιζόμαστε σε σχέση με το τι προσφέρεται περισσότερο σε κάθε κείμενο να διερευνηθεί από άποψη αφηγηματολογίας. Σχολιάζουμε την «προθετικότητα» του κάθε συγγραφέα, με βάση τις «λαβές» που μας δίνουν τα ίδια τα κείμενα.

Προσεγγίζουμε συγκριτικά τα κείμενα ως προς τις τεχνικές προώθησης της διήγησης: εντοπίζουμε κοινά /διαφορετικά στοιχεία (συνανάγνωση κειμένων – διακειμενική προσέγγιση).

«Ξεκλειδώνοντας» τα κείμενα...

Ερωτήματα για διερεύνηση στην τάξη

(α)

Σχετικά με τον αφηγητή

- Ποιος μας λέει την ιστορία και σε ποιο πρόσωπο (πρώτο, δεύτερο, τρίτο); Πώς λειτουργεί η αφήγηση στο κάθε πρόσωπο;
- Ο αφηγητής συμμετέχει ως πρόσωπο στην ιστορία και εάν ναι, με ποια ιδιότητα (ως κεντρικός ήρωας, ως δευτερεύον πρόσωπο ή ως αυτήκοος / αυτόπτης μάρτυρας);
- Ποιος «βλέπει» κυριολεκτικά ή μεταφορικά τα δρώμενα και από ποια οπτική γωνία;

Σχετικά με τους αφηγηματικούς τρόπους:

- Ποιους αφηγηματικούς τρόπους χρησιμοποιεί ο συγγραφέας (διήγηση, περιγραφή, μονόλογο, εσωτερικό μονόλογο, διάλογο, κτλ.);
- Τι εξυπηρετούν και πώς λειτουργούν οι συγκεκριμένοι τρόποι;
- Από πού παίρνουμε πληροφορίες για τα πρόσωπα, μέσα από ποιους τρόπους (μέσα από την περιγραφή τους, τη διήγηση πράξεών τους, τον μονόλογό τους ή τον διάλογό τους με άλλα πρόσωπα);

Σχετικά με τον χρόνο στην αφήγηση:

- Πώς ξεκινά η αφήγηση των γεγονότων (από την αρχή της ιστορίας μας ή στη μέση της ιστορίας);
- Η χρονική σειρά των γεγονότων είναι κανονική (ευθύγραμμη) ή μήπως διακόπτεται (με αναδρομές στο παρελθόν ή με αναφορές στο μέλλον);
- Η αφήγηση είναι συνοπτική – πυκνή ή διεξοδική – εκτεταμένη;
- Ένα γεγονός που συνέβη μία φορά στην ιστορία με ποια συχνότητα αναφέρεται στην αφήγηση; Αναφέρεται μια φορά ή επανέρχεται στην αφήγηση; Επαναλαμβάνεται πανομοιότυπα ή παραλλαγμένα και τι εξυπηρετεί αυτό κάθε φορά;

Λειτουργία αφηγηματικών προσώπων

- **Αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο**

Έχει τη δύναμη της προσωπικής μαρτυρίας, εξασφαλίζει αμεσότητα, πειστικότητα και αληθοφάνεια στην αφήγηση, της προσδίδει εμπιστευτικό, εξομολογητικό χαρακτήρα.

- **Αφήγηση σε δεύτερο πρόσωπο**

Αποτελεί αποστροφή εις εαυτόν, μονόλογο. Το δεύτερο πρόσωπο ουσιαστικά υποκρύπτει ένα «εγώ». Πιθανόν να αποτελεί αποστροφή και προς τον αναγνώστη. Προσδίδει δραματικότητα και θεατρικότητα στην αφήγηση.

- **Αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο**

Αποδίδεται συνήθως με αυτήν η απόλυτη παντογνωσία ή η σχετική γνώση του αφηγητή. Δημιουργεί την αίσθηση της αντικειμενικότητας, της αποστασιοποίησης από τα δρώμενα.

Λειτουργία αφηγηματικών τρόπων

α) Ρόλος - λειτουργία διαλόγου:

- Προσδίδει στην αφήγηση δραματικότητα, φυσικότητα και ζωντάνια.
- Συντελεί στην πειστικότερη διαγραφή των χαρακτήρων - τα πρόσωπα αποκτούν αληθοφάνεια.
- Προσιδιάζει στην ανθρώπινη ιδιότητα του αφηγητή, που δεν μπορεί να είναι παντογνώστης. Ο αναγνώστης αντλεί μέσω του διαλόγου πληροφορίες για πρόσωπα και γεγονότα.
- Εξυπηρετεί την εξέλιξη της δράσης - προετοιμάζει σκηνές που θα ακολουθήσουν.

Λειτουργία αφηγηματικών τρόπων

β) Ρόλος - λειτουργία περιγραφής:

- Σκιαγραφεί τα πρόσωπα, στήνει το σκηνικό της δράσης και γενικά φωτίζει την αφήγηση με διάφορες άμεσες ή έμμεσες πληροφορίες.
- Συντελεί στη μετάβαση από το ένα αφηγηματικό μέρος στο άλλο.
- Προκαλεί αγωνία και αναμονή στον αναγνώστη με την επιβράδυνση της δράσης.
- Προσφέρει αισθητική απόλαυση στον αναγνώστη.
- Η περιγραφή αποτελεί στατικό στοιχείο του κειμένου σε διάκριση /αντίθεση με την αφήγηση που θεωρείται δυναμικό στοιχείο. Στην περιγραφή βασικό ρόλο κατέχει το επίθετο, ενώ στην αφήγηση το ρήμα.

- Διάκριση αφηγηματικών τρόπων από τα εκφραστικά μέσα και τις υφολογικές επιλογές του συγγραφέα.
- **Αφηγηματικοί τρόποι** (τρόποι έκθεσης των γεγονότων - προώθησης της διήγησης): διήγηση, περιγραφή, μονόλογος, εσωτερικός μονόλογος, διάλογος, σχόλιο αφηγητή. Τρόποι σε σχέση με τον αφηγηματικό χρόνο: ευθύγραμμη σειρά ≠ αναχρονίες (αναδρομές ≠ προδρομές), αρχή αφήγησης της ιστορίας *ab ovo* ≠ *in medias res*, επιτάχυνση αφήγησης ≠ επιβράδυνση κ.ά.

- **Εκφραστικά μέσα:** σχήματα λόγου (μεταφορά, παρομοίωση, προσωποποίηση, παρήχηση, ασύνδετο, αλληγορία κ.ά.), οι εικόνες, το είδος του λεξιλογίου που χρησιμοποιεί ένας λογοτέχνης (π.χ. ιδιωματικό, λόγιο, καθημερινό), η ιδιάζουσα χρήση ενός μέρους του λόγου (π.χ. του επιθέτου), η στίξη κ.ά.
- **Ύφος συγγραφέα:** λιτό ύφος ≠ γλαφυρό ύφος, χιουμοριστικό – σατιρικό ύφος, ειρωνικό – σαρκαστικό ύφος (βλ. λ.χ. τα κείμενα: *Σοροκάδα*, +13 -12-43, *Το ψαράκι της γυάλας*) κτλ.

Είναι σημαντικό να έχουμε υπόψη ότι:

- Συνιστάται να αξιοποιήσουμε, ως εκπαιδευτικοί, ποικίλες μεθοδολογικές - ερμηνευτικές προσεγγίσεις λογοτεχνικών έργων, χωρίς προσκόλληση σε μία απ' αυτές.
- Έχοντας ως γνώμονα τον καλύτερο φωτισμό του κειμένου και την ευκολότερη πρόσληψή του από τον μαθητή, συνδυάζουμε λ.χ. και αξιοποιούμε τα ακόλουθα:
 - **Βασικά γραμματολογικά – ιστορικά στοιχεία** που φωτίζουν τις κοινωνικές - ιστορικές - λογοτεχνικές συνθήκες παραγωγής του κειμένου (τα ιστορικά γεγονότα που σφράγισαν τους λογοτέχνες λ.χ. της μεταπολεμικής γενιάς, ιδεολογικές και λογοτεχνικές αναζητήσεις, γνωρίσματα νεοτερικής γραφής...).

Διδακτικές επισημάνσεις

(β)

- **Σημαντικά περικειμενικά στοιχεία** που συνοδεύουν το κείμενο (τίτλος έργου και συλλογής όπου ανήκει, μότο, αφιέρωση, δείκτες χρόνου και τόπου -λ.χ. ημερομηνία συγγραφής, χρόνος δημοσίευσης- κ.ά.).
- **Κυρίως τα ενδοκειμενικά στοιχεία** για το τι λέγεται και το πώς λέγεται κάτι – κειμενοκεντρική προσέγγιση - πολλαπλή ανάγνωση ενός κειμένου κατά παραμέτρους και επίπεδα διερεύνησης. Στο πλαίσιο αυτό, αξιοποιούνται και τα στοιχεία της αφηγηματολογικής προσέγγισης.
- **Διακειμενικά στοιχεία** για το πώς συνομιλούν τα κείμενα και οι συγγραφείς μεταξύ τους (συνεξέταση – συνανάγνωση λ.χ. του διηγήματος του Μ. Χάκκα «Το ψαράκι της γυάλας» με το ποίημα του Μ. Αναγνωστάκη «Θεσσαλονίκη, Μέρες του 1969 μ.Χ.»).

Ο λόγος για ...τα κείμενα (ένα παράδειγμα)

Το ψαράκι
της γνάλας*

Περί αφηγητή

- Βασική η **διάκριση συγγραφέα – αφηγητή** (παρά τα ανιχνεύσιμα αυτοβιογραφικά στοιχεία του Χάκκα)
- Διάκριση ανάμεσα στο **ποιος μιλά** και στο **ποιος «βλέπει»**.
- **Αφηγητής**: μιλάει σε γ' πρόσωπο και σε ιστορικούς χρόνους («κρατούσε», «είχαν αρχίσει»). Δεν είναι, όμως, παντογνώστης· η αφήγηση έχει εσωτερική εστίαση.

* **Βασική πηγή**: σχετική ανάλυση Κώστα Μπαλάσκα στο *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γυμνασίου - Λυκείου*, τόμος 5, βιβλίο του καθηγητή. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β., 2000

Αφηγητής και ήρωας

- Ο αφηγητής κρατά μια σχετική απόσταση από τον ήρωα (μιλάει σε γ' πρόσωπο, δεν τον ονομάζει, τον σχολιάζει, κάνει ορμώμενος απ' αυτόν παρεκβάσεις με δικές του σκέψεις).
- Ωστόσο «παρακολουθεί» από κοντά τις κινήσεις και τις σκέψεις του, «μιμείται» τη φωνή του αυτούσια (εντός εισαγωγικών), φωτίζει τα δρώμενα μέσα από την προοπτική του ήρωα.
- Ο αφηγητής διαλέγεται με τον ήρωά του, τον κοντράρει και τον ειρωνεύεται, αλλά παράλληλα τον παρακολουθεί με συμπάθεια και κατανόηση, προσφέροντάς του αρκετά «άλλοθι». Αναλύει τη σκέψη του, φέρνοντας τον αναγνώστη δίπλα σ' αυτόν τον άνθρωπο, που γίνεται «ο ανθρώπος μας», «ο δικός μας».

Αφηγηματικοί τρόποι

- Κύριος τρόπος η **διήγηση** που διακόπτεται από **περιγραφές** και **σχόλια του αφηγητή**, καθώς επίσης από μια εκτενή **παρέκβασή** του (για την «παραλλακτική αξία»). Στη διήγηση ενσωματώνονται οι σκέψεις του ήρωα και ο λόγος του αυτούσια μέσα σε εισαγωγικά (**μονόλογος /εσωτερικός μονόλογος**). Σε ένα μόνο σημείο παρεμβάλλεται και ο σύντομος **διάλογός** του με τον άντρα της ξαδέλφης του.
- Αφηγηματικοί τρόποι με τους οποίους εκφράζεται η σταδιακή αλλαγή της νοοτροπίας του ήρωα: σχολιασμένη περιγραφή ήρωα από τον αφηγητή, σχόλια - παρεμβάσεις αφηγητή, εσωτερικός μονόλογος ήρωα, αναδρομές στο παρελθόν του ήρωα.

Ο χρόνος στην αφήγηση

- Βασική η διάκριση χρόνου ιστορίας και χρόνου αφήγησης
- **Χρόνος ιστορίας** (της δράσης, «το παρόν του παρελθόντος»): διαρκεί 8-10 ώρες (από την ώρα που ο ήρωας εμφανίζεται να βγαίνει το πρωί από τον φούρνο και να πορεύεται από την Καισαριανή στην Καλλιθέα. Εκεί κάνει μια στάση για καφέ και επιστρέφει σούρουπο πια, στο σπίτι του, στην Καισαριανή).
- **Χρόνος αφήγησης**: ευρύτερο αφηγηματικό πεδίο που εμπλουτίζεται με **αναδρομές**, οι οποίες ενημερώνουν τον αναγνώστη για το παρελθόν του ήρωα, φωτίζοντας προοδευτικά την παρούσα στάση του. Το αφηγηματικό παρόν συμπλέκεται συνειρμικά με το παρελθόν.
- Η αφήγηση των γεγονότων ξεκινά από το μέσο της ιστορίας (**in medias res**) – δεν είναι ευθύγραμμη.

Χρόνος αφήγησης

*Το ψαράκι
της γυάλας*

**Αναδρομές
στο παρελθόν
του ήρωα**

(στην ουρά για ψωμί,
συλλήψεις από τα χαράματα,
τα Ιουλιανά - Ιούλιος 1965,
χρόνια φυλάκισης και εξορίας -
Εμφύλιος 1946-49)

Χρόνος ιστορίας

(παρόν -
δικτατορία 21^{ης}
Απριλίου 1967)

Ο λόγος για ...τα κείμενα (δεύτερο παράδειγμα)

Περί αφηγητή

Δύο οι ρόλοι του αφηγητή σε δύο ιστορίες – δύο συμπλεκόμενους αφηγηματικούς κύκλους:

Σοροκάδα*

- Πρωταγωνιστής στην πρώτη ιστορία, αφηγείται σε α' πρόσωπο την προσωπική του επαναλαμβανόμενη εμπειρία με τη θάλασσα («μ' άρεζε να κολυμπάω»), ενώ ταυτόχρονα απευθύνεται σε κάποιον σε β' πρόσωπο, σαν να τον ξεναγεί («πρέπει να ξιπολιθείς»).
- Γνώστης -ίσως αυτόπτης μάρτυρας- της δεύτερης ιστορίας, αφηγείται σε γ' πρόσωπο («είχε έρθει»), ως παντογνώστης, το επεισόδιο με το καράβι.

*** Βασική πηγή:** σχετική ανάλυση Ελπινίκης Νικολουδάκη-Σουρή στο *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γυμνασίου - Λυκείου*, τόμος 5, βιβλίο του καθηγητή. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β., 2000

Αφηγηματικοί τρόποι

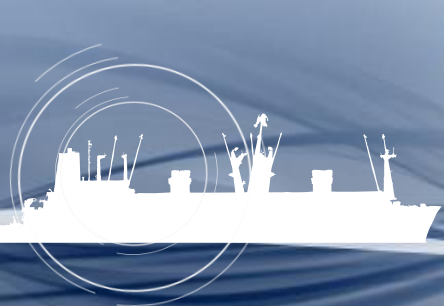
- Κύριος τρόπος η **διήγηση** που διακόπτεται σε ορισμένα σημεία από **σχόλια του αφηγητή**, τα οποία εκφράζουν αμφισβήτηση, χιούμορ και σαρκασμό («κάπως έτσι το λένε, θαρρώ», «οι γυναίκες... νιαουρίζανε», «απόμεινε καρφωμένο... για να δοξάζει τους κανονισμούς»). Ελάχιστες περιγραφές εντοπίζονται.
- Ο διάλογος απουσιάζει εντελώς. Ο λόγος των προσώπων (των υπευθύνων του Λιμεναρχείου, του Αμερικάνου καπετάνιου) αποδίδεται σε **πλάγιο λόγο** («του μήνυσαν να φύγει, κι η σοροκάδα δε σήκωνε λεβεντιά», «αλίμονο αν αλλάζαν αραξοβόλι ... τι τους είχαν τους κανονισμούς»).
- Στο διήγημα χρησιμοποιείται η **τεχνική της εγκιβωτισμένης αφήγησης**. Η δεύτερη ιστορία (που αποτελεί και την κύρια αφήγηση και αφορά στο επεισόδιο με το αμερικανικό πολεμικό) εγκιβωτίζεται μέσα στην πρώτη ιστορία (με τον αφηγητή-κολυμβητή).

Εγκιβωτισμένη αφήγηση

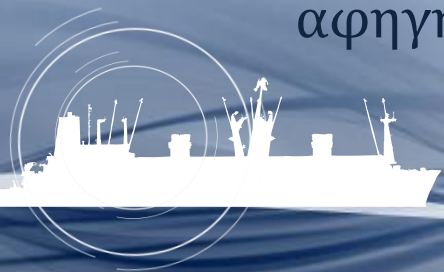
πρώτη ιστορία
(προσωπική ιστορία του
αφηγητή-κολυμβητή)

δεύτερη ιστορία
(το επεισόδιο με το
αμερικάνικο καράβι)

Ο χρόνος στην αφήγηση

- Ήδη στην πρώτη ιστορία κάποιες **πρόδρομες αναφορές** («ένα χαμηλό μόλο ίσα ίσα με τη θάλασσα», «με σοροκάδα», «απ' τη δαιμονικήν ορμή της θάλασσας») προοικονομούν την εξέλιξη και προϊδεάζουν τον αναγνώστη για το δραματικό επεισόδιο της β' ιστορίας.
- Οι δύο ιστορίες συνδέονται αναχρονιστικά με την αφήγηση και συγκοινωνούν με μια σύντομη **αναδρομή** (αφορμή γι' αυτήν δίνουν τα «κομμάτια καλώδια και λαμαρίνες» στον πάτο της θάλασσας).
- Η εγκιβωτισμένη ιστορία συνιστά, ολόκληρη, αναδρομική αφήγηση (παρελθοντικοί χρόνοι).
- Με την ολοκλήρωση της ένθετης ιστορίας, επιστρέφουμε στο αφηγηματικό παρόν (χρήση Ενεστώτα – «αν κοιτάξεις»).

Ο χρόνος στην αφήγηση (συνέχεια...)

- Η εγκιβωτισμένη ιστορία ολοκληρώνεται σε σαφές χρονικό πλαίσιο (διάστημα 2-3 μηνών).
- Σ' αυτήν παρατηρείται ευθύγραμμη αφήγηση ως προς τη χρονική σειρά των γεγονότων (αρχική κατάσταση – ατμόσφαιρα πανηγυριού {πρβλ. το «Περιμένοντας τους βαρβάρους» του Κ.Π.Καβάφη}, γρήγορη εξέλιξη πλοκής – γοργός ρυθμός αφήγησης – κορύφωση δραματικού επεισοδίου με τη βύθιση του καραβιού, γεγονός με το οποίο δηλώνεται η τραγική σύγκρουση Ανθρώπου – Φύσης και ενεργοποιείται το νοηματικό ζεύγος ύβρεως – τιμωρίας).
- Επίσης, σ' αυτήν δηλώνεται συχνά η ροή του χρόνου («τ' απόγιομα», «με το σούρουπο», «την άλλη μέρα το πρωί», «απόμεινε δυο τρεις μήνες», «ύστερα το διαλύσανε»).

Από την «ανατομία»...

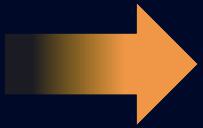
στη συνολική θεώρηση

- ❖ Πώς αναδιαμορφώνουμε, σε δεύτερο επίπεδο, τα ερωτήματά μας, ούτως ώστε:
 - να αποκτήσουν περισσότερο νόημα για τον μαθητή-αναγνώστη;
 - να διασφαλίσουν τη συνολική θεώρηση του κειμένου αλλά και της τέχνης του συγγραφέα;

Το παιχνίδι των τεχνικών και των τεχνασμάτων ενός συγγραφέα – Το στοίχημα με τον αναγνώστη

- Με ποιες τεχνικές-τεχνάσματα προσπαθεί ένας πεζογράφος να κεντρίσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη, αλλά και να το διατηρήσει; Μπορείτε να βασιστείτε στα κείμενα που έχουμε επεξεργαστεί.
- Κάθε συγγραφέας προσπαθεί να μας παρουσιάσει την «ιστορία» του ως πραγματική και να μας «εμπλέξει» ως αναγνώστες σ' αυτή. Πώς πετυχαίνει, συνήθως, αυτή την αληθοφάνεια που επιδιώκει; Πώς ζωντανεύει τον «χάρτινο» κόσμο του;

Σχολιάζουμε τις πιο κάτω απόψεις

- «Ο μύθος [η υπόθεση, το story ενός κειμένου] είναι η πιο συνηθισμένη παγίδα που στήνει ο συγγραφέας για να συλλάβει τη συνείδηση του αναγνώστη».

Χριστόφορος Μηλιώνης

- «Το κείμενο είναι σαν έναστρος ουρανός και ο καθένας τον βλέπει από τη δική του οπτική γωνία».

Hans R. Jauss

(εκπρόσωπος της
αναγνωστικής θεωρίας)

Σχολιάζουμε...

Χριστόφορος Μηλιώνης

«Ανακαλύπτουμε δρόμους να διεισδύσουμε στο κείμενο, χωρίς να κάνουμε μια θεωρία προκρούστεια κλίνη, όπου θα σπαράσσεται το σώμα του λογοτεχνικού κειμένου»

Κώστας Μπαλάσκας

«Η κειμενοκεντρική προσέγγιση μπορεί να ασκήσει καλύτερα την αναγνωστική όραση του μαθητή και να τον καταστήσει παρατηρητικότερο και άρα κριτικότερο αναγνώστη»

- Ο εκπαιδευτικός ως διαμεσολαβητής ανάμεσα στο κείμενο και στον μαθητή-αναγνώστη, μπορεί να διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο στην ανάπτυξη της παρατηρητικότητας του μαθητή, καθώς επίσης στην καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας και της δημιουργικής του σκέψης.
- Οι δραστηριότητες που ακολουθούν σχετικά με ποικίλες πεζογραφικές τεχνικές (και οι οποίες αναφέρονται συνοπτικά) μπορούν να συμβάλουν προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς προωθούν τη συστηματική ενασχόληση των μαθητών με τα κείμενα και δίνουν το έναυσμα για δημιουργική γραφή.
- Ο διδάσκων μπορεί να επιλέξει ανάλογου τύπου δραστηριότητες, τις οποίες θα αξιοποιήσει για προφορική /γραφτή διερεύνηση στην τάξη -ως μέρος μιας ομαδοσυνεργατικής διαδικασίας- είτε θα αναθέσει ως κατ' οίκον εργασία, κατ' επιλογήν (σε προαιρετική βάση).

Δραστηριότητες σχετικά με πεζογραφικές τεχνικές (α)

I. Με βάση το προς επεξεργασία κείμενο:

- Επισήμανση περιγραφικών στοιχείων και λειτουργίας τους στο κείμενο.
- Επισήμανση του ιδιαίτερου λεξιλογίου και ύφους των προσώπων.
- Προσθήκη διαλόγου ή μονολόγου σε κείμενο όπου υπάρχει μόνο διήγηση.
- Συγγραφή θεατρικού διαλόγου εξ αφορμής του κειμένου (σκηνοθετικές οδηγίες).
- Μετατροπή διαλόγου σε διήγηση ή περιγραφή.
- Μετατροπή πλαγίου λόγου σε ευθύ και αντιστρόφως.
- Αλλαγή οπτικής γωνίας - αφηγηματικής σκοπιάς.

Δραστηριότητες σχετικά με πεζογραφικές τεχνικές (β)

- Αλλαγή της αρχής ή/και του τέλους της ιστορίας.
- Επέκταση της ιστορίας (να γράψουν μια δική τους συνέχεια και τέλος).
- Τοποθέτηση γεγονότων σε κανονική χρονική σειρά όπου υπάρχουν αναχρονίες.
- Παρεμβολή αναδρομικής ή/και πρόδρομης αφήγησης όπου υπάρχει χρονική ακολουθία.
- Πύκνωση ή επέκταση χρόνου αφήγησης (η συνοπτική αφήγηση να γίνει εκτεταμένη και αντίστροφα).
- Αλλαγή χρόνου ιστορίας (ο παροντικός χρόνος να γίνει παρελθοντικός και αντίστροφα).

Δραστηριότητες σχετικά με πεζογραφικές τεχνικές (γ)

II. Δημιουργικές δραστηριότητες πέρα από το κείμενο:

- Συγγραφή διηγήματος με δοσμένα ή όχι τα δομικά του στοιχεία (θέμα, τόπος, χρόνος, πρόσωπα).
- Συγγραφή μιας ιστορίας για την οποία καθορίζεται το ύφος (σοβαρό, δραματικό, οικείο, χιουμοριστικό).
- Προφορική ή/και γραπτή αφήγηση με βάση δοσμένες λέξεις (βλ. και φανταστικό διώνυμο - Gianni Rodari).
- Αφήγηση ιστορίας μέσα από ταύτιση με έναν ήρωα της ιστορίας.

Δραστηριότητες σχετικά με πεζογραφικές τεχνικές (8)

- Αφήγηση με βάση μοτίβα ή τίτλους παραμυθιών, μύθων, δημοτικών τραγουδιών (πρβλ. και «λειτουργίες» παραμυθιών, του Ρώσου μελετητή παραμυθιών Vladimir Propp).

(Έκφραση-Έκθεση, τεύχος Α', ΟΕΔΒ, σ. 261)

Βασικές πηγές (χρήσιμο υλικό για τον εκπαιδευτικό)

- Μηλιώνης, Χρ. (1991). Με το νήμα της Αριάδνης. Αθήνα: Σοκόλης {βλ., κυρίως, σελίδες 11-29 «Βασικές αρχές για τη διδασκαλία της πεζογραφίας»}
- Μουλλάς, Παν. (1992). Παλίμψηστα και μη. Αθήνα: Στιγμή {βλ., κυρίως, σελίδες 129-144 «Οι μεταμορφώσεις του αφηγητή»}
- Παγανός, Γ. (1993). Η νεοελληνική πεζογραφία - θεωρία και πράξη. Αθήνα: Κώδικας. {βλ., κυρίως, σελίδες 40-46 «Τεχνικές της αφήγησης»}
- Παρίσης Ιω. και Ν. Παρίσης. Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β. Διαθέσιμο και ηλεκτρονικά στη διεύθυνση του ψηφιακού σχολείου: <http://dschool.edu.gr/> > <http://ebooks.edu.gr/> (διαδραστικά σχολικά βιβλία) > επιλογή ανά τάξη ή ανά μάθημα.
http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/document/document.php?course=DSG_YM-A107&openDir=/4bdaedb5lgm9/4e7097436w8d

(α)

- Τζιόβας, Δ. (1987). Μετά την αισθητική. Αθήνα: Γνώση.
{βλ. ειδικά σελίδες 54-68, Αφηγηματολογία του στρουκτουραλισμού. Διαθέσιμο και ηλεκτρονικά στο http://users.sch.gr/symfo/sholio/kimena/theoria/1agimimatologia_tziovas.htm}
- Τσατσούλης, Δ. (1997). Η περιπέτεια της αφήγησης. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. {βλ., κυρίως, στο Παράρτημα: «Η τυπολογία του Ζεράρ Ζενέτ για την αφήγηση» (σσ. 469-472) και «Οι τρεις αφηγηματικές κατηγορίες του Ζεράρ Ζενέτ για την ανάλυση του λογοτεχνικού κειμένου» (σσ. 473-486)}
- Έκφραση - Έκθεση. Για το Λύκειο - τόμος Α', βιβλίο μαθητή (ενότητα σχετική με την αφήγηση – βλ. ειδικά τις σελίδες 239-250) και βιβλίο καθηγητή (σχετικές σελίδες 299-306). Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β. Διαθέσιμο και ηλεκτρονικά στη διεύθυνση του ψηφιακού σχολείου (ό.π.).
<http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/units/?course=DSGL-A110&id=1907>

- *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Α' τεύχος, Α' Τάξη Γενικού Λυκείου, Βιβλίο Καθηγητή.* Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β. (α' έκδοση 2008, σσ. 15-25). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Ελλάδας > Μαθήματα Γενικής Παιδείας > <http://www.pi-schools.gr/lessons/hellenic/> (Ελληνική Γλώσσα) > Λύκειο > Νεοελληνική Λογοτεχνία. Διαθέσιμο, επίσης, στη διεύθυνση του ψηφιακού σχολείου (ό.π.).
- *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γ' τεύχος, Γ' Τάξη Γενικού Λυκείου, Βιβλίο Καθηγητή.* Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β. (α' έκδοση 2008). Διαθέσιμο όπως και το προηγούμενο στις ίδιες πηγές.
- *Νεοελληνική Λογοτεχνία, Γ' Ενιαίου Λυκείου, Θεωρητική κατεύθυνση – θετική κατεύθυνση (επιλογής), Βιβλίο Καθηγητή.* Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β., 1999 {βλ. ειδικά σελίδες 349-351: *Γλωσσάρι βασικών όρων αφηγηματολογίας* - διαθέσιμο στη διεύθυνση του ψηφιακού σχολείου (ό.π.)}.

<http://ebooks.edu.gr/courses/DSGL-C132/document/4e5c93237eke/4e5c932a860n/4e5c94239a0l.pdf>

- Οδηγίες διδασκαλίας φιλολογικών μαθημάτων στο Λύκειο, Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β. {βλ. ειδικά τις σελίδες 227-230, με τίτλο *Σχετικά με την αφηγηματολογία στη διδακτική πράξη*} Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Ελλάδας (ό.π.).
- *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γυμνασίου- Λυκείου, τεύχος 4, Ποίηση -Πεζογραφία*, βιβλίο του καθηγητή. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β., 1999 {βλ. ειδικά σελίδες 144-146, για το πεζογράφημα του Γιώργου Ιωάννου †13-12-43}
- *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γυμνασίου- Λυκείου, τεύχος 5, Ποίηση -Πεζογραφία*, βιβλίο του καθηγητή. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β., 2000 {βλ. παραθέματα για Κάσδαγλη και Χάκκα, και ειδικά στις σελίδες 271-277 το κείμενο του Κώστα Μπαλάσκα με τίτλο «Διδασκαλία αφηγηματικού κειμένου – Παράδειγμα: Μάριου Χάκκα, *Το ψαράκι της γυάλας*»}.

- http://www.iep.edu.gr/kee/html/intro_main.php (Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας) > Εκδόσεις για την αξιολόγηση των μαθητών > Γ' τάξη > Νεοελληνική Λογοτεχνία > Νεοελληνική Λογοτεχνία Γενικής Παιδείας > επιλογή 4^{ης} σελίδας για τα κείμενα «Αριάγνη», «Σοροκάδα», «Το ψαράκι της γυάλας». {πρόκειται για παραδείγματα ερωτήσεων σε σχέση με τη διερεύνηση και την αξιολόγηση των κειμένων}.
- Για το κείμενο του Ιωάννου «*f13 -12-43*», βλ. ό.π., αλλά επιλογή *B' Λυκείου* και με τον ίδιο τρόπο επιλογή της 2^{ης} σελίδας.
- Για το διήγημα του Πιερρίδη «Ο Πορτοκαλόκηπος», βλ. *Ανθολογία Κυπριακής Λογοτεχνίας για το Λύκειο, βιβλίο καθηγητή - πεζογραφία*, Υ.Α.Π., Λευκωσία 1990, σσ. 219-232 (συγγραφή – επιλογή κειμένων: Κώστας Νικολαΐδης).

Πηγές – χρήσιμο υλικό

- Βλ., επίσης, σχετικό υλικό Μαρίας Παπαλεοντίου στην ιστοσελίδα Λογοτεχνίας Μ.Ε. (Υ.Π.Π.)
<http://www.schools.ac.cy/eyliko/mesi/t hemata/logotechnia/index.html>
 - α) στοιχεία θεωρίας της αφήγησης (σημειώσεις για τον εκπαιδευτικό)
 - β) αναλυτικό σχολιασμό πεζών κειμένων, με βάση την αφηγηματολογική προσέγγιση (και παράλληλα διδακτικές επισημάνσεις): για το πεζογράφημα του Γ. Ιωάννου «†13 -12-43» και το απόσπασμα του Στρ. Τσίρκα «Αριάγνη».

(στ)